

Odperti problemi prenove mest na Slovenskem

Open Questions of Urban Renewal in Slovenia

Dokaj klavno stanje stavbnega fonda naših zgodovinskih mestnih jeder in njihov nič bolj spodbudni funkcionalni in socialno-demografski položaj znotraj razsežnih aglomeracij sodobnih mest je sprožil že pred leti tudi pri nas proces, ki je imel za cilj njihovo revitalizacijo kot logičen nasledek spoznanja o nujnosti njihovega preživetja. Takšna prizadevanja so bila tudi sad prebujajoče se zavesti o dejavni vlogi kulturne dediščine in znotraj tega spoznanja še posebej o spomeniški pomembnosti zgodovinskih mest, ki se kaže v kompleksni pomenski in umetnostni strnitvi spomeniških vrednot v njihovih urbanskih organizmih.

Raziskovanje fizičnih struktur zgodovinskih jeder je tako zgodaj postalo pereča naloga umetnostno-zgodovinske stroke in še posebej izrazito v konservatorski praksi, ki je spodbudila prenovo in jo kot metodologijo pričela razvijati tudi v teoretični smeri. Ta povečani interes za urbano izročilo se je pričel uveljavljati za tem v arhitekturni stroki, ki je delovala povezovalno, združujoč v načrtovanju izsledke tudi drugih strok — ob umetnostni zgodovini in spomeniškem varstvu zlasti sociologije in etnologije, ki sta znotraj interdisciplinarno zastavljenega raziskovalnega modela še bolj razgrnila načeto problematiko in s svojimi neposrednimi raziskovalnimi modeli prispevala k funkcionaliziranju dognanj nove vsebine, kar se je uresničilo z njihovo praktično porabo v procesu vsebine. To spremenjeno stanje pa bržčas zgovorno dokazuje, da smo se dotlej obnašali nasproti zgodovinskim jedrom dokaj mačehovsko, četudi so pri nas le-ta zvečine izrednega pomena in številna med njimi uvrščena med urbanistične spomenike prve kategorije. V fizični strukturi teh spomenikov in zgodovinskih jeder nasploh se ta naš malomarni odnos kaže marsikod z usodnim spreminjanjem njihovega zgodovinskega tkiva, v uničenju gabaritov, neustrezni funkcionalni in programski izrabi, neurejenosti infrastrukture, kar povzroča nizek higienski stanovanjski standard itd. Vse to namreč govori tudi o tem, da smo tem mestnim delom dali poseben družbeni status, ki jih je dolgo odlagal nekje na robu naših urbanističnih prizadevanj, četudi je ravno dejavna izraba tega fonda omogočala intenzivno razraščanje mest na novih primestnih površinah. Če smo se sedaj zavedli, da je treba tem zgodovinskim jedrom končno pričeti vračati dolg, potem smo verjetno našli tudi tisto moralno podporo našim prizadevanjem, ki ob spomeniškem vidiku prenove postavlja v prvi plan predvsem tudi prebivalce teh zgodovinskih mestnih četrti, ki so pač živa substanca istega problema. Od tod tudi nujna vsestransko zastavljenega metodološkega pristopa, ki računa ob ustreznih družbenih mehanizmih tudi z dejavnim sodelovanjem prebivalcev; ti morajo v procesu prenove vsekakor prevzeti tudi svoj del odgovornosti in obveznosti za njeno uspešno uresničitev.

Če lahko za umetnostno zgodovino in spomeniško varstvo ter ob njiju še za arhitekturo rečemo, da so lahko na začetku teoretično ukvarjale s prenovo neposredno povezali z izročilom strok, potem moramo tudi ugotoviti, da je širše zastavljeni in pri nas uveljavljeni raziskovalni model (ali modeli) nasledek tistega sprotnega zelo intenzivnega ukvarjanja s prenovo v večini spomeniško pomembnih evropskih mest, ki so se že zdavnaj zavedela sporočilno neprecenljivih vrednot ter pomensko poudarjene in vizualno nenadomestljive vloge zgodovinskih jeder v utrjevanju imagea v zavesti njegovih prebivalcev in oblikovalcev. Funkcionaliziranje teh razmerij v doživljajsko celovitost mestnega organizma je bil končni cilj teh prizadevanj, Zgodovinsko jedro tedaj ni muzejski mestni del, marveč predvsem njegovo vitalno središče, iz katerega se samo po sebi umevno razširja tudi vsebinsko in pomensko, če to lahko tako imenujemo, napajanje mestnega ožilja, tja do kapilarnih razvodnic. Samo tako lahko dobijo nove mestne obrobne četrti svoj poln mestni smisel. Prenovo mest kot pereče vprašanje našega časa poskušamo prikazati v Sintezi na nekaterih

zgodovinskih primerih in domače tekoče prakse (Ljubljana, Celje, Krško, Izola). Izbor bi seveda lahko začeli tudi kronološko in opozorili na prve poskuse, ki seveda nimajo iste širine kot sedanji elaborati. To naj ostane raziskovalna tema, ki bo bržčas razpršila meglo okoli nekaterih razvojnih trditvev, ki niso vselej najbolj objektivne. Tudi ni bil namen uredništva, ko se je opredelilo za pričujočo tematsko številko, da bi zaobjelo v celoti to kompleksno družbeno in strokovno problematiko, poudarek je prejkone na strokovnih vprašanjih, ker je pač že odločitev, da s prenovo pričnemo intenzivneje urejati odprta vprašanja zgodovinskih jeder, rezultat zavestne družbene odločitve za akcijo in to je tisto, kar velja poudariti. Domet le-te bo seveda mogoče oceniti čez čas, četudi je že sedaj več kot jasno, da smo ob teh prvih družbeno ovrednotenih spodbudah vendarle bili večji optimisti, kar govori v prid trditvi, da bo treba tudi tem vprašanjem posvetiti tisto nujno skrb, ki bo postavila prenovo kot sistemsko urejeno in dogovorjeno družbeno nalogo. Tako nam razgrnitev problemov prenove v Sintezi prej govori o doseženih strokovnih rezultatih in odprtih vprašanjih prenove, ki zadevajo raziskovanje, načrtovanje in prezentacijo manjših posegov, zato tudi opozarjajo na še ne povsem dodelana stališča, ki se kažejo znotraj strok samih, in obenem kot neusklajenosti med posameznimi strokami, udeleženih pri tem interdisciplinarnem delu. Več kot očitno se postavlja tudi vprašanje racionalnosti metodologije, ki bi morala biti bolj osredotočena na praktični proces prenove. To seveda pomeni, da bi to delo morali načeloma opreti na dognanja zgodovinskih strok, ki bi morala izhajati iz njihovega finančno bolj podprtega siceršnjega raziskovalnega programa in ne iz kampanjskih in prakticističnih raziskav znotraj ali ob načrtovanju prenove, kar je danes skorajda pravilo. Gradivo, kakršno objavljamo, bo skupaj s priobčenimi stališči simpozija Aktualni vidiki prenove naselbin na Slovenskem, ki ga je 12. in 13. novembra 1981 v Ljubljani priredilo Slovensko konservatorsko društvo, vsekakor prepričljiv dokument o naših spoznanjih in dosežkih pri prenovi in obenem uporabna podlaga za poglobitev razprave o načetih vprašanjih prenove. Na nekatera od njih smo mimogrede opozorili tudi v tem komentarju, kar je vsekakor tudi končni namen publicistične priredbe te problematike v naši reviji.

K načetim razmislekom o prenovi se zgovorno, značilno in obenem v spopadu s sleherno logiko zdravega razuma podaja tudi svarilo iz Rogaške Slatine (in še prej iz Breginja, ki smo ga spomeniško povsem izničili), kjer so kljub neprecenljivim naporom spomeniškovarstvene službe in strokovnih organizacij, da bi ohranili zdraviliško sprehajališče, izjemni spomenik klasicistične arhitekturne dediščine na Slovenskem lepega dne zravnali s tlemi, s čimer so tisti, ki so mimo zakona izsilili porušenje spomenika, slikovito označili svojo kulturo in odnos do kulturne dediščine. To dejanje, ki je sestavni del razmišljanja o prenovi, bomo orisali v pričujoči številki Sinteze pod poglavjem Dokumenti naše kulture z upanjem, da se iz tega ne bo razvila rubrika, ampak da gre za izjemen uredniški ukrep. Podpisanemu se je namreč zdelo dovolj simptomatično dejstvo, da mesece in mesece za tem, ko je bil omenjeni spomenik prve kategorije uničen, javnosti o tem razvpitem kroničnem spomeniškem vprašanju nihče ni dal ustreznega pojasnila, zato je izrabil svojo delegatsko pravico in — podprt iz baze — postavil dne 8. 7. 1982 delegatsko vprašanje na 2. seji skupščine Kulturne skupnosti Slovenije. »Primer« je večplastno zgovoren. Če ne bi bila resnična, bi bila zadeva vsekakor videti smešna.

Stane Bernik